

Roppant bűnök és roppant erények birtokában buktak el a fejedelmek tragikus hősként, majd a polgári drámában Lear királyból, a földönfutóvá lett mesebeli fejedelemből elagott tanácsos úr lett Hauptmann drámájában, hűtlen gyermekei csakúgy kiterjesztenék rá gyámságukat, ahogy Leart kisgyermekként kezeli két haládatlan leánya. Királyok voltak évezredekén át a tragédiák kiemelkedő főszereplői, akiknek sirba bukó történetének példázatában a nézők önmaguk legfényesebb erényeit és legkormosabb bűneit élhették át. Mindig férfiak képviselték a hőst, megfelelően egy apajogú társadalomnak (Antigoné, Elektra, Medeia férfiszerepek voltak az antikvilágban). Talán a polgári dráma hozta színre először a tragikus nőt, Hebbel Juditját, azt a drámát, amit *A riport* című drámában is megemlít a főszereplő-főhős, Lukács György, aki kendőzetlenül saját nevében szerepel, élete utolsó szakaszában, amikor Belgrád rakparti lakásában úgy éli végórát, mint Lear a fenyéren. Hűséges hozzá **Eörsi** drámájában **Eörsi István**, akár Kent grófia Lear mellett. Magnetofonra faggatja a szellemileg-testileg elgyengült agot, hogy szalagra örökítse önéletrajzát. Tanítvány szutyongatja Mesterét, **Eörsi** Lukácsot, Famulus a Magisztert, vallaná ki elfedett bűneit, mondja el szovjetünöbéli emigrációjának és véletlen életben maradásának tényeit, vessen számot életével, miként keveredett bele egy nemzetközi nagyságú tudós hadicselek-

ménybe, miként volt képes taktikai okokból szolgálni egy nem teljesen feddhetetlen hatalmat.

A hét éve írott dráma a Játkészín mostani bemutatójáig nem kerülhetett színre, magyarul megjelenni is csak földalatti kiadónál merészkedhetett. Szerzője maga mondja ki a darabban, hogy minden műfajban megkísérelte anyagba önteni a nagy filozófia alakját, és a nagy személyiség kőre csomózódott problémakört, mindhiába. Az anyagban rejlő tartalom érthetően izgatta alkotására az író. A kor földalatti tragédiája rejlik benne: egy életet fölülő, az úgynevezett fenntartások nélkül odaadó forradalmár, akinek utolsó óráiban be kell látnia, de nem beismernie, hogy egy világtörténelmi kísérlet kudarcának harcosaként nem is mindig makulátlan eszközökkel csatázott. Ezt a darabot nem lehet megírni — építi köztanyagként darabjába **Eörsi** írói kudarcát. Földalatti tanok a megírás nehézségei. Sokkal kevésbé azért, mert ismert személyiségek a mű szereplői, tehát a történet nem formálható tetszés szerint. A nehézségeket az okozza inkább, hogy a dráma szerzője Vezér Erzsébet irodalomtörténeti detektív-főnökkel közösen macacsul kérdezte ki a hanyatló Lukács Györgyöt élete felől egy vég nélküli magnetofoninterjúban, és a kanyargó beszélgetések értékes dokumentuma túlságo-

Lear király a Belgrád rakparton

san közeli és áttehetetlen a költői szférába. Ez a nyersanyag adja egyszerre vonzerejét és gátolja a költői mű megszületését.

Eörsi többnyire szó szerinti hűséggel átvette darabjába Lukács szalagra mondott szavait. Hangzáshíven papírra vette kettejük konfliktusait. Némi előiskolázottságot föltelez, továbbmegyek: igényel nézőitől. A csakis papírra méretezett irodalom és a deszkákra tervezett irodalom (a dráma) közti különbségek egyikéket hiába adják a színpadon becsületszavukat az emberi nagyságra, hiába szavatoznak róla, hogy a hős befektette már Ontológiáját, és meddő erősködés arról biztosítani a nézőket, hogy egy évtizedek óta fölnyitlan bördönből előkerültek az úgynevezett heidelbergi kéziratok, a régen elveszettnek, megsemmisítettnek hitt gondolatok. Ezek csak a színpad deszkáira sántikáló lábjegyzetek maradnak. A tragikumra érdemes, vitathatatlan emberi nagyságot, egy száműzött és híveitől elhagyott, országlástól elűzött Lear király nagyságát szerző (**Eörsi**) és hőse (Lukács) csakis a színész **Gábor Miklós**tól kapja. Nem azért, mert **Gábor** úgy tartja szivarját, miként Lukács tartotta. Nem azért, mert szabatosan és takarékos tömörséggel mutatja be a fizikai és szellemi lebomlás fázisait. **Gábor** hatalmas színészi szaktudása, ahogyan elhall-

gat, hangot vált, ahogyan váratlanul megszólal, holott azt hittük, már elvesztette a beszélgetés fonálát és végérvényesen magába süppedt, elszigetelten a világtól befelé fordult, **Gábor** bonolyult ritmusképletei, szigorú önellenőrzés alatt tartott színpadi jelenléte a mesterséget évtizedek óta művelő komédiás gyönyörűséget szerző előszámlálásából eredő nagy mutató. Hogy Lukács ürügyével, a szerepet pillanatra sem értékelve át, önmaga évtizedeit is meggyónja a színpadon, a magánélet gyávaságait és a közélet politikai hiszékenységeit hűvös kritikával elemzi: ez az okos és önérdelkei ellenében is hibátlan emlékeztető ember kemény szembenézése múltjával. A kérdés az, miként lesz a színpadon abból a szerepből, amibe **Eörsi** Lukács György drámáját írta meg és **Gábor** Miklós a saját drámáját játszotta el, miféle alkímia, belső átalakulás és higgadt szaktudás következtében a mi drámánk, alatt ülők személyes ügye? Az előadásban néhány helyen, nem sokszor, négyeszer vagy ötször, megfeszül a dráma, két mondat közt, amikor éppen nem hangzik el szellemes mondat vagy érdekes adalékot föl-táró emlékezés: megáll a levegő, **Gábor** hatalmas szünetet tart, és mi, nézők, odalenn elfúlva kapjuk a nyers valóságot, az önmagával végső leszámolásra elkészült ember gondolatait; érzékeinkkel bizton-

kihalljuk a csöndeből a színeszben ekkor valósággal működő gondolatokat. Halljuk mindazt, amire nincsen már szó, és nem lehet kimondani, de még mindig el lehet játszani.

A haldoklás eleganciáját, egy nagy ember tartózkodó méltóságát, ahogyan másodpercről másodpercre kevesebb élet van benne, és kevesebb köti az élethez, az élőkhoz, de bús borraivalóként környezetehez, nem akar agóniájával terhükre lenni, eifedi fájdalmait, a test esendőségét, meghatározható hitelességgel rajzolja föl **Gábor** Miklós. Egy nagy halál minden szépségét megmutatja, a leszámolást és a beletörődést, a figyelmességet mások iránt és a belefáradást a tetteibe. *Unom* — mondja lazán és póztalanul, nincs önsajnáltság ebben, nem az Aase halála megríkató érzelmessége ez, sem a félig végzett munka miatti borúlátás, csak a szellem patoszmentes diadala ez a prózai szó, bevállása legyőzetésének és a veszteségből is erkölcsi győzelmet kizsaroló fölülmelkedés.

Konok figyelemmel tapad beszélgetőpartnerére **Gábor** zeme. Tekintete nem kegyes biztatást fűrkész: azt kémeli a másikon, mennyi látszik rajta a közeliedből, megvesztegethetetlenül ellenőriz magát a másik ember tekintetén. Ritkaságszámba menő érték **Gábor** egész estés színpadi haldoklása.

Eörsi darabja készemélyes. A női szerepek csak dramaturgiai segédeszközök. *Básti Juli* (Adler Marian) fontoskodója, *Egri Kati* (Jelena Grabenko) életélvező évetege és *Tőröcsik Mari* (Borstriber Gertrúd) a szigort bő mosolylyal eifedő kérlelhetetlen kísérletfelesége a lehetőségekhez képesti teljesítmények. A szerzőt *Koltai Róbert* adja nagy önfegyieimmal, svejki bájjal, a bemutató előadáson azonban még csak a szerep burkát mutatva föl.

Iffy Rajk László olyan díszletet terített az előadás köré, ami egyszerre temető, dolgozószoba és kabarészínpad. A rendező *Babarczy László* miközben tragédiát fejt elő a közép-fajú drámából, színesítette és mozgassa kívánta tenni a zárt jeleneteket. Dalbetétek tarkítják az előadást. *Darvas Ferenc* a brechti ihletésű dalokhoz sajnos nem Kurt Weillből, vagy Hanns Eislerből, hanem Paul Dessauból merített mintát. A tragédia vaudeville-lal, tragikum brettivel **Bob Fosse** Kabaréja óta divatozó gyakorlat. Itt kevés a hozadék: cirkuszi mutatványoknál is látványosabb **Gábor** Miklós arca és zeme, amint csak ül egy karosszékben és eimerült gondolatai között kutakodik. Azon a körüti kisszínpadon, ahol korábban kötél-táncosok mutogatták magukat, hajmeresztőbb hatást kelt **Gábor** Miklós, amint föl-kászálódik ültéből, és hiába indul hátra, egyensúlyzavara oldalra húzza testét.

Szép este.

M. G. P.